

ВОЯГА ЕТМАГАН БОЛАЛАРНИНГ ХУҚУҚЛАРИ ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОХАЗАЛАР

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8031265>

Абдуганиева Гулрух Мансур кизи

Ўзбекистон Миллий университети ижтимоий фанлар факультети

3-курс талабаси

В.Р.Топилдиев

Илмий рахбар: ю.ф.д. профессор

Аннотация.

Мазкур мақолада муаллиф Ўзбекистон Республикаси амалдаги қонунчилигида вояга етмаган болаларни ҳимоя этишига қаратилган нормалар, “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги БМТ Конвенцияси, Оила кодекси, Фуқаролик кодекси, Меҳнат кодекси, Жиноят кодекси ва бошқа бир қатор қонун ҳужжатларида болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид нормаларни илмий-назарий жихатдан таҳлил этган.

Калит сўзлар.

бола, вояга етмаган болалар, ҳуқуқ, бола ҳуқуқлари, ҳуқуқ нормалари, ота-она, ҳомий, фарзандликка олувчилар, муомала лаёқати, васийлик ва ҳомийлик органлари.

Бугунги кунда мамлакатимизда болаларни ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий, маънавий жихатдан ҳимоя қилиш бўйича мустаҳкам ҳуқуқий база шакллантирилган. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси⁷¹, Оила кодекси⁷², Фуқаролик кодекси⁷³, Меҳнат кодекси, Жиноят кодекси ва бошқа бир қатор қонун ҳужжатларида болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид нормалар ўз ифодасини топган. Бу борада кенг қамровли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси амалдаги қонунчилигига кўра, вояга етмаган болалар-18 ёшга тулмаган фуқаролар ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида барча фуқаролар каби, вояга етмаган болаларнинг ҳам қуйидаги ҳуқуқлари таъминланган:

- Билим олиш ҳуқуқи
- Меҳнат қилиш ҳуқуқи

⁷¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси –Т.: “Ўзбекистон”, 2023 йил.

⁷² Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси: Расмий нашр - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: “Адолат”, 2022 й.

⁷³ Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси: Расмий нашр - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: “Адолат”, 2022 й.

- Дам олиш ҳуқуқи
- Мулкдор бўлиш ҳуқуқи

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига 14 ёшдан 18 ёшгача бўлган вояга етмаган болаларнинг муомала лаёқати белгиланган. Улар ота-оналари, фарзандликка олувчилари ва ҳомийлари розилигисиз мустакил равишда:

1. Ўз иш ҳақи, стипендияси ва бошқа даромадларини тасарруф этиш;
2. Фан, адабиёт ёки санъат асарининг, ихтиронинг ёхуд ўз интеллектуал фаолиятининг қонун билан қўриқланадиган бошқа натижасининг муаллифи ҳуқуқини амалга ошириш;
3. Қонунга мувофиқ кредит муассасаларига омонатлар қўйиш ва уларни тасарруф этиш;
4. Майда маиший битимларни ҳамда бошқа битимларни тузишга ҳақли эканлиги кўрсатилган, бошқа битимларни улар ўз ота-оналари, фарзандликка олувчилари ёки ҳомийларининг ёзма розилиги билан тузадилар.

Улар розилигига биноан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган ёки меҳнат шартномаси бўйича ишлаётган 16 ёшга тўлган вояга етмаган болаларни муомалага тўла лаёқатли деб эълон қилиниши мумкин. Вояга етмаган болалар меҳнатга оид муносабатларда қатта ёшдаги ходимларга тенглаштирилади, лекин меҳнат муҳофазаси, иш вақти, таътиллар бериш ва бошқалар меҳнат шартлари бўйича қўшимча имтиёزلардан фойдаланади.

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига 18 ёшга тўлмаган шахсларни ишга қабул қилишдаги қарорлар, уларнинг меҳнатга оид ҳуқуқлари белгилаб берилган (239–247-моддалар)⁷⁴. Вояга етмаган болаларнинг жиноий ишларини юритишда махсус қонун меъёрлари орқали қўшимча ҳуқуқлар қарорланган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, вилоят, шаҳар ва туман ҳокимликлари ҳузурида Вояга етмаганлар иши билан шуғулланувчи комиссиялар тузилган.

Олий Мажлис Сенатининг йигирма биринчи ялпи мажлисида маъқулланиб, жорий йилнинг 7 декабр ойида Президентимиз томонидан имзоланган «Бола ҳуқуқларининг қарорларини таъминлаш тизими янада такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш

⁷⁴ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодекси: Расмий нашр - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: "Адолат", 2022 й.

тўғрисида»⁷⁵ги қонунга мувофиқ, амалдаги бир қатор қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилгани ҳам ана шундай ислохотларнинг мантиқий давомидир.

Янги қонунга кўра, эндиликда жиноий жавобгарликка тортишнинг энг кичик ёши 14 ёш этиб белгиланди. Бу кўрсаткич амалда 13 ёш эди. Бундан ташқари 16 ёшгача бўлган вояга етмаганлар билан моддий қимматликлар бериш ёхуд мулкий манфаатдор этиш орқали жинсий алоқа қилганлик учун жиноий жавобгарлик белгиланмоқда. Мазкур соҳадаги жиноятлар учун жазо чоралари кучайтирилмоқда.

Жиноят кодексининг 128-моддасида⁷⁶ (ўн олти ёшга тўлмаган шахс билан жинсий алоқа қилиш) озодликдан маҳрум қилиш жазосининг максимал муддати 5 йилдан 7 йилгача оширилмоқда. Шунингдек, ушбу кодекснинг 129-моддаси 1-қисмидаги (ўн олти ёшга тўлмаган шахсга нисбатан уятсиз-бузук ҳаракатлар қилиш) озодликдан маҳрум қилиш жазоси 1 йилдан 2 йилгача кўпайтирилмоқда.

Бундан ташқари суд-тергов жараёнида бола ҳуқуқларининг протсессуал кафолатлари кучайтирилмоқда. Жумладан, вояга етмаган жабрланувчи ёки гувоҳни суроқ қилишнинг умумий давомийлиги кун давомида, дам олиш ва овқатланиш учун бир соатлик танаффусни ҳисобга олмаганда 4 соатдан ошмаслиги белгиланмоқда (амалда 8 соат эди).

Эндиликда вояга етмаган гувоҳ ёки жабрланувчини суроқ қилишда педагог билан бир қаторда психолог ҳам қатнашиши шарт.⁷⁷

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, мамлакатимиз мустақилликнинг илк давридаёқ бола ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишни давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида белгилади. Шу боис энг аввало БМТнинг 1989 йилда қабул қилинган Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясини ратификатсия қилди. Ўзбекистон ушбу Конвенцияга қўшилгач, бола ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш бўйича бир қатор халқаро-ҳуқуқий мажбуриятларни ўз зиммасига олди. Шундан буён мамлакатимиз Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бола ҳуқуқлари бўйича кўмитасига Конвенция талабларини бажарилиши тўғрисида доимий равишда ҳисоботлар тақдим этиб келмоқда.

Бола ҳуқуқларини ҳимоя этишга қаратилган кўплаб декларатсиялар, хартия ва битимлар қабул қилинган бўлиб, уларда боланинг ҳақ-ҳуқуқларини

⁷⁵ Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 07.12.2021 й., 03/21/735/1141-сон

⁷⁶ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси: Расмий нашр - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: "Адолат", 2022 й.

⁷⁷ https://sud.uz/ccr_slider/бола-ҳуқуқлари-кафолатлари-давлатим/

ҳимоя қилиш қоидалари ва меъёрлари мустаҳкамланган. Аммо қайд этиш керакки, ҳуқуқий қоидалар ва меъёрлар яратилгани билан ўз-ўзидан амалга ошиб қолмайди ва ўз-ўзидан самарали бўлмайди. Бунинг учун уни давлатлар томонидан амалга ошириши учун, уларни кўллаб-қувватлайдиган, кузатиб борадиган, бу борада давлатлар фаолиятини мувофиқлаштириб турадиган халқаро механизм лозимдир. Шунинг учун ҳам бола ҳуқуқларининг халқаро ҳимояси тўғрисида фикр юритилганда мазкур халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларни амалга оширишнинг механизми сифатида халқаро институтсионал тизимга алоҳида эътибор қаратиш лозим⁷⁸

Ўзбекистон Республикаси Оила Кодекси 65-моддасида⁷⁹ Болаларнинг оилада яшаш ва тарбияланиш ҳуқуқи мустаҳкамлаб куйилган. Вояга етмаган болаларнинг ўз ота-онаси билан бирга бир оилада яшаши ва тарбияланиши учун, ўзининг ота-онасини билиши керак. Болаларнинг ўз ота-онасини билиши “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги БМТ Конвенциясининг 7-моддасида⁸⁰ назарда тутилади. Вояга етмаган боланинг ота ёки онаси деганда, қонуний никоҳда турган эркак ва аёл ёки қонун билан белгиланган тартибда оталиги ёки оналиги аниқланиб фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш дафтарида боланинг отаси ва онаси сифатида қайд этилган шахслар тушунилади. Хар бир бола оилада ота-онаси ғамхўрлигидан фойдаланиш ҳуқуқига эга деганда, болани озиқ-овқат, даволаниш, кийим-кечак, ўқув қўлланмалари ва унинг яшаши ва билим олиш учун зарур бўлган бошқа нарсалар билан таъминлаши назарда тутилади.

Ота-онанинг ота-оналик ҳуқуқидан махрум этилиши муносабати билан ёки бошқа сабабларга кўра, ота-онаси тарбиясидан махрум бўлган вояга етмаган болаларнинг оилада тарбияланиши ҳуқуқини таъминлаш васийлик ва ҳомийлик органлари зиммасига юкланади.

Боланинг ота-онаси ва бошқа қариндошлари билан кўришиш ҳуқуқи Оила кодексининг 66-моддасида⁸¹ таъкидланган: Ота ва она алоҳида яшаган ҳолда бола уларнинг хар бири билан кўришиш ҳуқуқига эга. Ота-она турли давлатларда яшагани тақдирда ҳам бола улар билан кўришиш ҳуқуқига эга. Фавқулотда вазиятларга тушиб қолган бола “ушлаб туриш, қамокқа олиш, ҳисобга олиш, даволаш муассасида бўлиш ва бошқа ҳолатларда” ўз ота онаси

⁷⁸ Мўминов Халқаро ташкилотлар ҳуқуқи. Ўқув қўлланма-2021

⁷⁹ Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси: Расмий нашр - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: “Адолат”, 2022 й.

⁸⁰ “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги БМТ Конвенцияси

⁸¹ Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси: Расмий нашр - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: “Адолат”, 2022 й.

ва бошқа қариндошлари билан қонунда белгиланган тартибда кўришиш ҳуқуқига эга. Ота-оналарнинг никоҳдан ажралиши ёки никоҳларнинг ҳақиқий эмас деб топилиш, вояга етмаган болаларнинг ота-оналари билан кўришиб туриш ва мулоқатда бўлиш ҳуқуқини чекламайди.

Ота-онаси билан бирга яшамайдиган ёки улар қармоғидан маҳрум бўлаган болаларни тарбиялаш учун васийлик ва ҳомийлик белгиланган бўлиш мумкин (Оила кодекси 173-193-моддалари)⁸². Бундай ҳолларда васий ва ҳомий боланинг ўз ота-онаси ва бошқа яқин қариндошлари билан кўришиб туришга тўсқинлик қилишга ҳақли. Лекин боладан алоҳида турган ота ёки онанинг вояга етмаган бола билан мулоқатда бўлиши унинг тарбиясига, хулқ атворига салбий тасир кўрсатадиган бўлса, масалан, ота ёки она доимий спирт ичимликлар ичишга, гиёҳвандлик воситаларни истеъмол қилишга, оғир руҳий касаликка дучор бўлган бўлсалар, манфаатдор шахс томонларнинг талаби билан, васийлик ва ҳомийлик ёки суд бундай ота-онани вояга етмаган бола билан кўришиб туришини тўхтатиб қўйиши мумкин.

Ота ёки она вояга етмаган боладан алоҳида яшаган ҳолда ҳам бола уларнинг ҳар бири билан кўришиб туриш ва мулоқатда бўлиш ҳуқуқини йўқотмайди. Хатто боланинг ота ёки онаси чет давлатларда бошқа бошқа жойларда яшаб турган тақдирда ҳам вояга етмаган болалар ота-оналарнинг ҳар бири билан кўришиб туриш ҳуқуқига эга. Бундай ҳуқуқ “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги БМТ Конвенцияси 10-моддасининг 2-бандида ҳам назарда тутилади. Вояга етмаган болаларни ўз ота-оналари билан кўришиб туриши тўғрисидаги вакиллик ва ҳомийлик органининг қарори ота-оналарнинг ҳар бири учун ҳам мажбурий ҳисобланади. Бола тарбиясини зиммасига олган ота ёки она гарчи улар васийлик ва ҳомийлик органларининг қарорида белгиланган вақтда алоҳида-алоҳида турган бўлсалар боланинг ўз отаси ёки онаси билан учрашишга имконият яратиб беришлари ва бундай учрашувга монелик қилмасликлари керак.

Ҳар хил ғараз мақсадларда эри(хотини)дан қасос олиш учун болаларни ўз отаси (онаси)билан кўришиш имкониятидан маҳрум қилишга ҳаракат қилувчи она (ота)лар ҳам учраб туради. Бундай ҳолларда манфаатдор томоннинг талабига биноан суднинг ҳал қилув қарорига кўра вояга етмаган бола билан учрашувга монелик қилган ота-онани мажбур қилиш йўли билан бузилган ҳуқуқ тикланиши мумкин. Суд ўзининг ҳал қилув қарори билан

⁸² Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси: Расмий нашр - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: “Адолат”, 2022 й.

фақат васийлик ва ҳомийлик органларининг қарорини бажариш мажбурийлигини тасдиқлабгина қолмай, балки агар асослар бўлса, ишни мазмунан кўриб, ота-оналик ҳуқуқини суистеъмол қилган ота ёки онани ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш масаласини ҳам ҳал қилиши мумкин.

Оила кодексига Боланинг ҳимояга бўлган ҳуқуқи ҳам белгиланган. Бунга кўра, Вояга етмаган бола қонунга мувофиқ тўла муомила лаёқатига эга, деб эътироф этилса ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини, шу жумладан ҳимоя ҳуқуқини мустақил амалга оширишга ҳақлидир. Бола ота-она (уларнинг ўрнини босувчи шахслар) томонидан қилинадиган суистеъмолликлардан ҳимояланиш ҳуқуқига эга.

Боланинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатлари бузилганда шу жумладан, ота-она (улардан бири) болани тарбиялаш ва таълим бериш бўйича ўз мажбуриятларини бажармаган ёки лозим даражада бажармаган ёхуд ота-оналик ҳуқуқларини суистеъмол қилганда бола ўз ҳуқуқ ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини сўраб, васийлик ва ҳомийлик органига, 14 ёшга тўлгандан кейин эса, мустақил равишда судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга. Боланинг ҳаёти ёки соғлиғига хавф туғилганлигидан унинг ҳуқуқ ва мажбурий манфаатлари бузилганлигидан хабардор бўлган шахслар бу ҳақда бола айни пайтда яшаб турган жойдаги васийлик ва ҳомийлик органига маълум қилиши шарт. Шундай маълуматларни олгач, васийлик ва ҳомийлик органи боланинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш юзасидан зарур чоралар кўриш шарт. Таълим тарбия беришда қонун билан юклатилган вазифаларни бажармаган ёки ота-оналик ҳуқуқини суистеъмол қилган ота-оналарнинг хатти-ҳаракатлари устидан шикоят қилиб, ўз ҳуқуқини ҳимоя қилиш ўн тўрт ёшга тўлмаган вояга етмаган болаларга ҳам берилади. Бундай ҳолларда вояга етмаган болалар ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилишни сўраб васийлик органларига мурожаат қилишга ҳақлидирлар.

Боланинг ўз фикрини ифода этиш ҳуқуқи 68-моддада ўз аксини топган. Оилада боланинг манфаатларига таалукли ҳар қайдай масала ҳал қилинаётганда бола ўз фикрини ифода қилишга, шунингдек ҳар қандай суд муҳокамаси ёки маъмурий муҳокамага даврида сўзлашга ҳақлидир.

“Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги БМТ Конвенциясининг 12-моддасида ва 68-моддада боланинг ўз фикрини эркин ифода этиш ҳуқуқи назарда тутилади. Бунда бола оила аъзоси сифатида муайян ҳуқуқларга эга шахс сифатида тан олинади. Боланинг қайси ёшдан бошлаб фикр билдириш ҳуқуқига эга эканлигини мазкур моддада аниқ белгиланманган. Лекин Оила кодексининг болалар ҳуқуқлари тўғрисидаги моддаларда бу масалага эътибор берилган.

“Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги БМТ Конвенциясида бола фикри унинг ёши ва ақли- заковатига қараб баҳоланишига эътибор берилади.

Вояга етмаган болалар фикрларини ифода этиш ҳуқуқини ўзларининг қонуний вакиллари ота-оналари, фарзандликка олганлар, васийлик ва ҳомийлик органлари ёрдамда амалга оширилиши мумкин. Вояга етмаган болаларнинг ўз фикрларини эркин ифода этишда уларнинг қонуний вакилларида ташқари бошқа шахсларнинг аралашшига йўл қўйилмайди. Ўн ёшга тўлган вояга етмаган болаларнинг фикрлари, албатта, ҳисобга олиниши шарт. Вояга етмаган болаларнинг манфаатига, уларнинг ҳуқуқини камситишга ёки ҳуқуқ ва манфаатларига бошқа тарзду пугур етказиш билан боғлиқ бўлган ҳар қандай хатти ҳаракатларга йўл қўйилмайди. Вояга етмаган болаларнинг ўз ота-оналарининг хатти-ҳаракатидан норози бўлиб берган шикоятларни кўришда, уларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш васийлик ва ҳомийлик органлари томонидан амалга оширилади.

Бола исм, ота исми ва фамилия олиш ҳуқуқига эга. Болага исм ота-онанинг келишувига биноан, ота исми- отасининг исмига кўра берилади. Боланинг фамилияси ота-онанинг фамилиясига қараб белгиланади. Ота-она турли фамилияларда бўлганда ота-онанинг келишувига биноан, болага отасининг ёки онасининг фамилияси берилади. Ота-онанинг хоҳишига кўра болага ота ёки она томонидан миллий анъаналарга кўра бобонинг исми бўйича фамилия берилиши мумкин. Ота-она ўртасида боланинг исми ёки фамилияси бўйича келишув бўлмаганда, келиб чиққан низо васийлик ва ҳомийлик органи томонидан ҳал этилади.

Бола туғилиши билан исм олиш ҳуқуқига эга. Фуқаролик кодексининг 19-моддасига мувофиқ ҳар бир фуқоро исмга эга бўлиш ҳуқуқига эга. Шу билан бирга, ўз исмини ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга (Фуқаролик кодексининг 20-моддаси) боланинг исмига эга бўлиш ҳуқуқи унинг ота-оналари, улар бўлмаган тақдирда ота-она вазифасини бажарувчи шахслар томонидан белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказишда иккинчисининг розилиги бўлганлиги фарз қилинади. Боланинг исмга, ота исмига ва фамилияга бўлган ҳуқуқи қонун билан кафолатланади. Агар бола ўзаро никоҳда бўлмаган шахслардан туғилган ва оталик қонуний тартибда белгиланмаган бўлса, оталик ихтиёрий равишда суд томонидан белгиланади(боланинг ота-онаси биргаликда ёки фақат отасининг ўзи ФХДЁ органларига ариза билан мурожат қилса). Ўзаро никоҳда бўлмаган ота-онадан туғилган бола ота-онаси қонуний никоҳда бўлган болаларники каби ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга.

Қонун оталик - (оналик)ни даъво қилишга ҳам йўл қўяди, лекин бу фақат суд тартибда бўлиши мумкин. Ўзаро никоҳда бўлмаган бола туғилган тартибда, бола ота-онасининг биргаликдаги ёки отасининг шахсий аризасига кўра, оталик суд тартибда белгиланиши мумкин. Бола 18-ёшга тўлмаган (вояга етмаган) шахсдир. Нафақат шахсий, балки мулк хуқуққа, ўз ота-онасидан таъминот олиш хуқуқига эгадир, аммо бола ота-онасининг мулкига эгаллик қилиш хуқуқига эга эмас ва ўз навбатида, ота-она боланинг мулкига эгаллик қилишига ҳақли эмас.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда қуйидаги таклиф ва тавсияларни илгари суриш мумкин.

Биринчидан, ота-оналик хуқуқидан маҳрум қилиш шартларини кўриб чиқишда кўшлаб муаммолар пайдо бўлади. Бизнинг фикримизча, ота-оналик хуқуқидан маҳрум қилиш ва фарзандликка олишни бекор қилиш тўғрисидаги даъвони қаноатлантиргандан сўнг, ота-оналар (фарзанд асраб олувчилар) томонидан боланинг соғлиғига етказилган зарарни қоплашни назарда тутувчи қонунда белгилаш зарур.

Иккинчидан, Ўзбекистон Республикаси Оила кодексига болалар вояга етгандан кейин ўқиш даврида алимент ундириш деган норма қўшиш лозим. Ушбу норманинг таҳрири қуйидагича бўлиши керак: "Таълим олаётган вояга етган болаларни боқиш учун алимент ундириш, улар таълим муассасаларида касбий таълимни тугатгунга қадар, лекин улар 21 ёшга тўлгунга қадар давом этади"

Учинчидан, алиментнинг энг кам ва максимал миқдори муайян аҳоли пунктида қабул қилинган яшаш минимумини қайтадан кўриб чиқиш лозим.

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси -Т.: "Ўзбекистон", 2023 йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси: Расмий нашр - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: "Адолат", 2022 й.
3. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси: Расмий нашр - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: "Адолат", 2022 й.
4. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси: Расмий нашр - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: "Адолат", 2022 й.
5. "Бола хуқуқлари тўғрисида" БМТ конвенцияси.
6. Мўминов Халқаро ташкилотлар хуқуқи. Ўқув қўлланма-2021.